

Dr Csongor Győző (1915-1997)

Dr. Gaskó Béla

"Magyar sorsnak mondják azt, ha valakit csak halála után fedeznek fel. Akkor kezdjük érdemeit méltatni, akkor eszmélünk rá jelentőségére, amidőn már nincs az élők sorában."

Beretzk Péter 1954

Ismét elment valaki, akit tiszteltünk és szerettünk, aki lélekben immár egygé vált a kultúrpalota évszázados falaival, az itt őrzött apróbb- nagyobb tárgyakkal, iratokkal.

Csongor Győző Szegeden 1915 február 27.-én, Czibula Viktor néven látta meg a napvilágot. Anyja neve: Babos Karolina. Gyermekei: Gábor, Julianna és Krisztina.

A diákévek a doktori cím megszerzéséig

Édesapja dr. Czibula Antal ügyvéd bibliofil ember volt, aki tekintélyes házi könyvtárat alakított ki. Feltehetően a családi háttér magyarázza Csongor Győző legendás könyvszeretetét, továbbá érdeklődését szűkebb pátriája történései iránt.

Vonzódása az örökké megújuló természet csodáihoz Baross főreálbeli tanárának, Czögler Kálmánnak köszönhető (Csongor 1956/a, 1977). Czögler, akárcsak később tanítványa egységes egészként fogta fel az élővilágot. Csongor Győző (1977) szavaival élve „...nem könyvből tanulta és nem könyvből tanította a természetet”.

Czögler Kálmán önképzőkörében tartotta az ifjú Csongor Győző első előadását a szegedi kagylókról (Tandi 1997). A Városi Múzeum gyűjteményét szintén Czögler révén ismerte meg, aki 1917 és 1936 között -mai szóhasználattal élve „félállásban”- a természetrajzi tár őreként dolgozott intézményünkben. Diákjaiból természetismereti szakkört szervezett. Közülük a legrátermettebbeket bevonta a múzeumi munkába. A szakköri tagok segítségével elsősorban a munkaigényes preparálást kívánta megoldani, de közös kirándulásaik a múzeum tárgyanyagát is szépen gyarapították. Mint lelkes lokálpatrióta Czögler elsősorban Szeged környékének élővilágát igyekezett felmérni. Saját szakterületén kívül más tudományágak is érdekelték. Szívesen járt ki Móra Ferenc ásatásaira, segített az adatrögzítésben és a restaurálásban (Gaskó 1999).

A fiatal diák „famulusként” gyakran kísérte el mesterét Szeged környéki kirándulásaira. Egyik különösen nevezetes útjukra így emlékezett majd fél évszázad távolából (Csongor 1979) : (tavasszal) „...ha a környéket járom...mindig első mesteremre Czögler Kálmánra gondolok, aki mint diákot először vitt magával

egész napos kirándulásra, Nagyszéksósra (1933), ahol a Bálint tanyán Móra Ferenc „leltározta” valamilyen hun nagyuraság kincsös hagyományainak újra fölbukkant részleteit... Akkor láttam és hallottam először és utoljára megnyilatkozni Mórát a természetről. „Egész féldélutánon” hallgattam őt.”

A Mórahalom monográfiában bővebben szól a természethez fűződő viszonyáról (Csongor 1992):

„Homokország... Tömörkény István, Cserzy Mihály, Móra Ferenc és Kiss Ferenc "választott földje", megénekelte tája. Velem Czögler Kálmán, egykori tanárom ismertette meg...

Kálmán bácsi kéziratosa naplójegyzete szerint 1932. október 22-én voltam vele először Alsótanya világában, Zákány mellett a Gárgyán tanyánál. Majd következtek a kiszállások kisvasúttal: Rókabögyös, Krisztin-erdő, Pillich-erdő (itt volt Kiss Ferenc tanyája). Emlékszem a Bilisics-erdő melletti tóra, szép vízi növényzetére. Ott láttam a tündérfátyolt (*Nymphoides peltata*), a vízi tőköt (*Nuphar luteum*) s talán(?) még akkor láttam először vidrafüvet (*Menyanthes trifoliata*). Kálmán bácsi vitt először a Madarásztóhoz, Kis- és Nagyszéksóstóhoz, ahol a Bálint tanyánál ismerttetett meg Móra Ferencsel (akit a múzeumban és a Somogyi Könyvtárban már többször láttam), s akivel ott együtt "botanizálhattam" s egy egész délutánon át hallgathattam szellemes csevegését, együtt gyűjthettem vele (a kisvasút állomásánál) az éppen akkor rajzó csapó cserebogarakat (*Polyphylla fullo*). Talán ekkor szerettem meg Homokországot.

Később, már muzeológus koromban a Csipak-sömlyéket, nyugdíjas koromban a Bogárzót, s végül az Ásotthalom-Mórahalom közti "Csodarétet". Így hívom legalább is, egyik tanítványom, Benke Ferenc nevezte el annak a Kiskezű tanya réjtjét.

Ma már fehér fejjel is Homokország bűvöletében élek, ahol "kint a pusztán" még játszik a délibáb (Cserzy), ahol a "nagy, karcsú jegenyék bólogatnak a pusztai harangszóra" (Tömörkény), ahol az "aranszömű homok most is mögtermi a pipacsot, búzavirágot, pipitért s a szarkalábat" (Móra), ahol megőszült hajjal búcsúzott el az erdtől "az, akihez családja után a legközelebb állott" (Kiss Ferenc). Ott, ahol a virításnak megfelelően májusban legszebbek az erdők, júniusban a rétek és kaszálók, augusztusban a mocsarak, s ősszel a szikesek..."

Czögler Kálmán mellett életének másik nagy tanáregyenisége Györffy István volt, aki ebben az időben a szegedi egyetem botanika professzora. A professzor úr személyesen mutatta be tehetséges hallgatóját Kiss Ferenc erdőfőtanácsosnak, a „szegedi erdők atyjának”, ami különleges kitüntetésnek számított. 1940-ben rövid ideig rábízták legféltettebb kincsének az újszegedi fűvészkertnek a vezetését is (Tandi 1997).

Többször megszakított egyetemi tanulmányait Szegeden kezdte meg, majd az egyetem visszahelyezése után Kolozsvárott fejezte be. Közben katonáskodott, levelektanítói tanfolyamot végzet, de mindennek előtt botanizált. A szüneteket és a

halasztott fél éveket arra használta föl, hogy gyalogosan és kerékpárral hosszabb gyűjtő utakat tegyen. 1934-ben megfordult Dél-Erdélyben, ahol gyűjtött a Fogarasi havasokban, és Vöröstorony szorosban. Ezután az egykori vándordiákok útját követve Ausztria havasaival ismerkedett. /1935/. Ezután egy nagy balkáni túra következett, melynek során eljutott az akkor még egzotikus országnak számító Bulgáriába és Törökországba (1936) is. Útvonala :Szeged, Belgrád, Vaskapu, Palanka, Szófia, Plovdiv, Rodope hegység, Dikaea, Drinápoly, Isztambul, Várna, Bukarest, Nagyszeben, Brassó, Kolozsvár, Szeged. 1937-ben Németország, Svájc és Észak-Olaszország következett (Tandi 1997).

Kolozsvári éveiről 1985-ben (Csongor 1985) ezt írta:

„1940-ben, mint a szegedi egyetemen a Győrffy-iskola kutató tagja, áthelyezés következtében Kolozsvárra kerültem, ahol az általános növénytani intézetben, ill. Botanikus Kertben folytattam florisztikai kutatásokat. Négy évet töltöttem ott. Sok kirándulásom alkalmával /Győrffy István, Kol Erzsébet, Soó Rezső, Balogh Ernő professzorok s mások társaságában/ jelentős növénygyűjteményt állítottam össze, hozzácsatolva Szeged környéki, különösen a homok- és szikes területen gyűjtött növényanyagomat.

1944-ben a háborús események miatt el kellett hagynom kolozsvári lakhelyemet s ezáltal közel 10.000 lapot számláló gyűjteményem a mostani román egyetem herbáriumába került.”

Kolozsvárott történt, hogy Győrffy mellől átszegődött Soó Rezső mellé. A váltást a következőképp indokolta (Tandi 1997):

„Győrffy a virágtalan növények tudósa volt, számomra a mikroszkopikus gombákat jelölte ki (doktori) disszertációm tárgyául. Nem igazán tudtam megszeretni ezt a témát, szívesebben hallgattam Soó Rezsőt , gyakrabban forgattam Jávorka hatalmas képes flóraművét. Legfőképpen Soó kedvencei az orchideák csábítottak el.”

1944-ben természetrajz-földrajz szakos tanári oklevelet szerez. Ezután katonai szolgálat és közel fél éves bajorországi hadifogság következett. 1946-ban a Soó Rezső-féle növénytani tanszékre került Debrecenbe, ahol 1947-ben le is doktorált. Disszertációjának összegzése még abban az évben megjelent az Acta Geobotanica Hungarica hasábjain „Monographie critique espéces de genre Leontodon dans les Bassins Carpatiques” címmel (Csongor 1947). Ennek a korszaknak a kései lezárása az 1954-ben megjelent „ A Magyar Alföld Leontodonjairól” c. rövid, mindössze 4 oldal terjedelmű írás, amely a Duna-Tisza közti Leontodon adatokat tartalmazza (Csongor 1954/a). Doktori disszertációja jórészt így is kéziratban maradt, bár a tiszántúli és nyírségi adatokat „ Soó a Borbásiában (1948, p. 56) közölte” (Csongor 1954/a).

Az általános iskolai tanárságtól a Móra Ferenc Múzeumig

Az ígéretesen induló karrier furcsán ért véget. Honvágya annyira erős, hogy nem fogadja el a legnagyobb magyar botanikus által Debrecenben fölajánlott

adjunktusi állást, bár (és ezt jelen sorok írója megerősítheti) élete végéig rendkívül tisztelte Soó Rezsőt. Inkább visszajött Szegedre, ahol nem várták tárt karokkal. 1947 szeptember 1.-től 1948 augusztus 15.-ig az újszegedi Tiszaparti Népiskolában általános iskolai tanárként dolgozik. Az itt eltöltött esztendő után múzeumi kinevezéséig a Klauzár Gábor Gimnáziumban biológiát tanít. Ezeket az éveket már a nagyfokú bizonytalanság jellemezte, amely nem kedvezett sem tanárnak, sem diáknak. Csongor Győző is rövidesen „pályaelhagyóvá” vált. Ekkor 1952-öt írtunk... Később Tandi Lajosnak elmondta, mi készítette erre a lépésre (Tandi 1991):

„A liszenkoizmus tudományellenes terrorja idején kellett biológiát tanítanom, s az én szertáramban nem Micsurin képe függött, hanem Haeckel portré....amikor a rákosi viperáról beszéltem a gyerekeknek feljelentettek. A besúgó-nak hiányosak voltak a biológiai ismeretei, s nem tudta, hogy a Rákos patak mellékén egy különös viperafaj él. Olyan korban tanítottam, amikor megutáltatták velem a tanári pályát. S ez erősebb lett, mint a gyerekek és tanítás szeretete.”

Ahhoz, hogy megértsük miért éppen a Móra Ferenc Múzeumban sikerült elhelyezkednie, célszerű vázlatosan megismerkednünk az intézmény életével.

A Városi Múzeum természetrajzi osztályán Czögler Kálmán 1936-ban történt visszavonulása után meglehetősen kaotikus helyzet alakult ki. A gyűjtemény gyakorlatilag gazdátlan. Kezelői sűrűn váltják egymást anélkül, hogy ténykedésük konkrét eredményeket hozna. Új beszerzésekről alig beszélhetünk, állagmegóvás híján a pusztulás egyre félelmetesebb méreteket ölt. Utoljára (talán) 1943-ban mérgeztek alaposabban. Az évi jelentésekben közölt statisztika szerint a gyarapodás 1938-tól 1942-ig 297 darab, ebből beleltároztak 18 madarat. A tényleges növekmény (elvileg) ennél nagyobb is lehetett. 1937-ben szó esik például Nemere Alajos tűzoltógyakornok 13 fészekből és 786 tojásból álló gyűjteményének a megszerzéséről, de ennek sem a leltárkönyvben sem a gyűjteményben nincs semmi nyoma (Gaskó 1999).

A részleget a teljes széthullástól egy váratlan egyéni gesztus mentette meg. Dr Beretzk Péter MÁV főorvos 1936 óta letétként összegyűjtött fehér-tavi madáranyagát 1951-ben örökletét formájában a „Szegedi Állami Múzeumnak,” ajándékozta. Az adományozó mindössze azt kérte, hogy (a múzeum) „...a Fehértó élővilágát a jelenlegi gyűjtemény, valamint a további begyűjtések anyagának felhasználásával 1952-ben korszerűen állítsa ki.”(Csizmazia-Gaskó 1986, Gaskó 1999)

A múzeum természettudományi gyűjteményének munkatársaként

Az újjászervezés munkálataiban Beretzk Péter mellett Csongor Győző is tevékeny szerepet vállalt. Kezdetben részmunkaidőben segítkeztek. Az 1951 évi

egyéni munkaprogram szerint¹ „gimnáziumi tanár, 4 órai elfoglaltsággal”. A „természettudományi gyűjtőutakra kiutalt összegek felhasználásáról” készült jelentés aláírásai² : Dr. Beretzk Péter egyetemi tanár, MÁV főorvos és Dr. Csongor Győző gimnáziumi tanár, beosztott múzeológus.³ Az utóbbit 1952 február 20.-án nevezik ki a Móra Ferenc Múzeum főállású munkatársává. Beretzk Péter 1952. 02. 01-től kapta meg⁴ a dr. Bálint Alajos mb. múzeumigazgató által 1950 júniusában kért tiszteletdíjat⁵. Még ebben az évben az örökletét írásban rögzített feltételeinek megfelelően 25 neves budapesti és szegedi szakember (köztük Kaszab Zoltán és Móczár László) bevonásával létrehozták az ország legnagyobb vidéki természettudományos állandó kiállítását a „Fehértó életét”. A tudományos tanácsadó testület néhány tagja a rendezésben is aktív részt vállalt. A terjedelmes, részleteiben is nívós forгатókönyv fejezeteit Csongor Győző egységesítette (Csongor 1952). A növényzetet ökológiai és gazdasági szempontokat egyaránt figyelembe véve korábban szokatlan módon, társulásokra lebontva tárgyalták. A természet változásait a Beretzk Péter írásából ismert tagolással, évszakok szerint láttatták. A hiányzó dermoplastikák elkészítése és a diorámák berendezése Visóvölgyi István és Esztergályos Lajos preparátorok feladata volt. Valamilyen formában a szegedi múzeum minden egyes dolgozója segítkezett a munkálatokban (Móczár 1952). A kivitelezés szakképzettséget igénylő részét a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja által biztosított ki-állításrendező csoport végezte, Koroknay István irányításával (Móczár 1952). A három teremre kiterjedő kiállítás egyesített alapterülete 382 m², ami vidéki viszonylatban szokatlanul nagynak számított.

Zádor Anna, a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának osztályvezetője dicséretben részesítette Bereck (!) Pétert és Csongor Győzőt „az 1952. évi szegedi kiállítás előkészítésében” végzett mintaszerű munkájáért.⁶

A Fehértó élete kiállítás átadását a nagyközönség számára eredetileg a kor hagyományaihoz híven november 7.-re tervezték, de a munkával csak 1952 december 7.-re készültek el. A késedelmet megúszták komoly következmények nélkül, amit valószínűleg a hatalmas közönségsikernek köszönhetnek (Gaskó 1999). A megnyitás utáni hetekben minden korábbi látogatási csúcs megdőlt. December 7. és december 31. között 18.247 érdeklődőt regisztráltak.⁷ A kor hangulatát jól érzékelteti Sobók Ferencnek a Magyar Nemzet 1953. 01. 09.-i számában megjelent írása:

„Körülnézünk a termekben. Az öreg szélcserezett arcú parasztok szemében ugyanaz a kíváncsi tudnivalóság csillog, mint a pirosnykkendős, ködcsipett képu úttörőkében. A két overallos traktoristalány mellett határvadász olvassa figyelmen a feliratokat.”

Bálint Alajos (tud. int. osztályvezető, múzeumvezető) 1953 januárjában bejelentett csoportok számára este 19 óráig meghosszabbította a Fehér-tó kiállítás nyitva tartását.⁶

A tematikájában korszerű, látványos kiállítás sikerét és menedzselésének hatékonyságát bizonyítja, hogy sok idősebb látogató a mai napig is a „Fehér-tó élete” diorámáit keresi a múzeumban.

A nagy mű ismertetése után essen szó alkotói, Csongor Győző és Beretzk Péter emberi, munkatársi kapcsolatáról. Közös szenvedélyük a természet szeretete, már az 1930-as évek elején életre szóló barátságot alakított ki köztük. Ennek tudható be, hogy a „fanatikus floristának” ismert Csongor Győző rendszeresen kijárt az orchidea és páfránylelőhelynek egyáltalán nem nevezhető szegedi Fehér-tóra. Itt a szakmai kérdéseken kívül a világ egyéb dolgait is megvitatták. A már többször idézett Tandi-féle (1991) születésnap-i beszélgetésben olvashatjuk az alábbiakat:

„A szabadkőműves gondolattal a harmincas évek elején ismerkedtem meg, talán éppen Beretzk Péter révén, aki egy Fehér-tói kirándulás alkalmával beszélt erről.....Így lettem a Szegedi Árpád Páholy tagja, majd mestere.”

Aki Beretzk Péter baráti köréhez tartozott, valamilyen szinten előbb-utóbb aktív madár- és (vagy) természetvédővé vált. Nem volt ez alól kivétel Csongor Győző sem. Bizonyítékként álljon itt egy kiszállási jelentés⁸:

Jelentés kiszállás- ill. gyűjtőútról

F. évi május 8-án és 9-én term.rajzi brigádommal szinkron-madármegfigyelésen vettünk részt a Fehértón és környékén. Ezen kiszállás alkalmával mértük fel Beretzk Péter kartárssal karöltve azokat a károkat, melyeket a Halgazdaság a Koromsziget felszámolásával (sajnos nem védett terület) okozott.

Begyűjtöttünk siklót (1m 20 cm) a gyűjtemény részére, valamint mohafajokat.

Szeged 1954 V. 10.

*/dr. Csongor Győző/
muzeológus*

Mindennél többet mond az a gesztus, hogy Beretzk Péter írásaiból bibliográfiát készített. Ennek ajánló sora: „Emlékül kedves barátomnak 60. születésnapjára” (Csongor 1954/b).

1952-ben Csongor Győző első múzeumi ténykedései közé tartozott Czögler Kálmán Hemiptera gyűjteményének a megvásárlása 1.500 forintért^{9, 10}. Haldokló mesterén próbált ezzel (a megvásárolt rovarokhoz viszonyítva nem túl jelentős összeggel) segíteni, akit valami eszement rendelet következtében megfosztottak a nyugdíjától¹¹. A döntés annyira sértő és méltánytalan volt, hogy (valószínűleg Csongor Győző sugallatára) Bálint Alajos Ortutay Gyulához fordult segítségért.¹¹ Sajnos ennél többet nem tudtak tenni, mert a teljesen lebénult Czögler hamarosan elhunyt.

Az átvételkor közel 4000 példányt számláló vízipoloska gyűjtemény egyedülálló tudományos jelentőségére Csongor Győző is akkor döbben csak rá amikor az már a kezében van. Az anyag meglepően fajgazdag, korrektül lelőhelyezett és megbízhatóan határozott. Azonnal nekilát kigyűjteni az összes Csongrád megyei adatot. Bodnár Bertalan gyűjtései ekkor a hódmezővásárhelyi múzeumban találhatóak, ami megkönnyíti a dolgát. Igaz tennivalója így is maradt bőven. Át kellett nézni a Természettudományi Múzeum Állattárának meglehetősen terjedelmes anyagát, továbbá a szegedi egyetem (JATE) állatrendszertani intézetének a gyűjteményét. Az archív adatok nyomán kirajzolódó mozaikos faunaképet saját gyűjtései segítségével formálta egységes rendszerré. Ismeretei pontosításához kézirat gyanánt felhasználta Horváth Géza és Czögler Kálmán gyűjtési naplóit. Minden rendelkezésére álló adatot összesítve, 61 gyűjtőhelyről 33 fajt sikerült kimutatnia (Csongor 1956/b). Az élőhelyek leírása - akár csak mesterénél Czöglernél- részletes és precíz. Nézzünk egy taláalomra kiragadott példát:

„21. (élőhely) Cserepessori tó. Téglagyári (régebben Kertész-féle) gödrök. A körtöltésen belül, Szeged város területén, a legnagyobb kiterjedésű, tipikus szikes mocsár, a Vágóhid közelében. (Régi várostérképeken is szerepel). A feltöltés és gyakori lecsapolás következtében ma már alig maradt belőle valami. Környéke szikes talaj, medre lösz.” Valamennyi élőhely leírásánál felsorolja a növénytakasúkat is. A vízipoloskák repülési idejét grafikonon érzékelteti.

1952 és 1953 a Móra Ferenc Múzeum természettudományi gyűjteményében a nagy rendteremtés időszaka. Megkezdődött a tárgyak számbavétele és a teljes anyag új követelmények szerinti leltározása. Ez sem bizonyult túl egyszerű feladatnak. Először tévedésből régészeti leltárkönyvet küldtek le Budapestről¹², ami Kiegészítésképp „hivatalból” néhány képtelen ötletet is végre kellett hajtani. Az utóbbiak közül a leglátványosabb kudarccal talán a hódmezővásárhelyi természettudományos gyűjtemény kialakítása zárult.

Irigylésre egyáltalán nem méltó körülmények között Csongor Győző összességében másfél leltárkönyvet írt tele a legkülönbözőbb állatokkal, ásványokkal és kővületekkel. Ezzel párhuzamosan Móczár László segítségével a semmire sem használható anyagrészeket lesejтеzték. Visszaemlékezéseik szerint sok rovar helyén csak az erősen elrozsdásodott tű árválkodott. Minden egyebet szétrágott a múzeumbogár. Bár a selejtezések elsődlegesen állagvédelmi célokat szolgáltak, a munkálatok megteremtették a tudományos igényű továbblépés esélyét is. Sok év után először sikerült a természettudományos anyagot átlátható állapotba hozni.

1953 végén dr. Székessy Vilmos¹³ (a TTM főigazgatója) sürgetésére a Móra Ferenc Múzeum természettudományos anyagáról Csongor Győző a következő összesítést készítette¹⁴:

<i>csoport</i>	<i>meghatározott határozatlan (determinált) (indet.)</i>	
<i>Emlős</i>	52	-
<i>Madár</i>	1.150	-
<i>Hal</i>	42	-
<i>Kétéltű, hüllő</i>	10	-
<i>Bogár</i>	5.400	500
<i>Lepke</i>	8.854	200
<i>Egyéb rovar</i>	3.196	300
<i>Csiga, kagyló</i>	18.500	-
<i>Virágos növény</i>	17.000	600
<i>Virágtalan növény</i>	1.200	500
<i>Gerinces ősmaradvány</i>	45	-
<i>Gerinctelen ősmaradvány</i>	2.600	400
<i>Madárfészek, tojás</i>	2.100	-
<i>Agancsok, tülkök</i>	180	-
<i>Összesen:</i>	60.277	2.500
<i>Meghatározott és határozatlan anyag együtt:</i>		<u>62.777</u>

Az adatokban egyértelműen tükröződnek az 1936 és 1952 közötti áldatlan állapotok. A darabszám ugyanis lényegesen alacsonyabb a Móra (1927, 1936) által megadott (feltehetően az 1920-as évek közepére vonatkoztatható) 73.000-es értéknél.

1954-ben Móczár Lászlóval társszerzőként könyvet ír a tiszavirág rejtélyes életéről (Csongor-Móczár 1954). Történeti szemlélettel megírt munkájuk azóta is a legteljesebb összegzése ennek a témakörnek. Kitér a rovar elterjedésére, az addig megfigyelt és leírt rajzásokra, az állat fejlődésére, továbbá elnevezésére és gazdasági jelentőségére. Érdekes, hogy a középső Tisza szakaszon (Szolnok és Szeged között) mindenhol tömeges kérészeket a népi gyógyászat is felhasználta. Grafikonok foglalják össze a rajzás menetét, annak függését a különböző éghajlati faktortól és a Hold fázisaitól. A kiadvány információs értékét emeli, hogy az egyetlen olyan forrásmű, amely még a folyó nagyfokú elszennyeződése előtt készült. Következésképp bármely összehasonlító analízishez korrekt viszonyítási alapul szolgálhat. Móczár Lászlóval több közös cikkük nem készült, ami azért sajnálatos, mert jól kiegészítették egymást. Móczár a taxonómiához és az ökológiához értett, Csongor Győző a történeti felvezetéshez.

Ugyanebben az évben elkészült „Szeged és környéke élővilágának alapvető irodalma” c. munkája, amely először kísérli meg összefoglalni ezt a sokrétű, szerteágazó témakört (Csongor 1954/c). Bibliográfiája 261 tételt tartalmaz. Tema-

tikus tagolása: általános érdekű cikkek és dolgozatok, növényvilág, állatvilág. Munkáját „néhai szeretett Mesterének” Czógler Kálmánnak ajánlotta.

Mindeközben (természetesen) lankadatlan hévvel vizsgálta tovább az Alföld növényvilágát. 1957-ben „Természetvédelmi feladataink Szeged környékén „ címmel sorozatot indított, melynek első írása a Zsombói láperdő flóráját dolgozta fel (Csongor 1957). A terület vegetációjára 10 évvel korábban Zólyomi Bálint (1947) hívta fel a botanikusok figyelmét, de a részletes felméréssel adós maradt. A hiányt Csongor Győző (1957) pótolta. Az általa közölt vegetáció térkép és fajlista a mainál lényegesen érintetlenebb, „ősibb” állapotokat tükröz. A divatos kifejezéssel „természetátalakításnak” nevezett élőhely pusztítás azonban itt sem váratt sokat magára. Csongor Győzőnek nem kevés álmatlan éjszakát okozott a fák a cserjék és a virágok megmentéséért vívott küzdelem. Ahogy Beretzk Péter neve örökre összeforrt a Fehér-tóéval, ugyanúgy kapcsolható az ő személye a Zsombói láperdőhöz. Erőfeszítései végül részleges sikerhez vezettek. A lápvidék centrális részét (pufferzóna kijelölése nélkül) helyi jelentőségű természetvédelmi területté nyilvánították. Elvileg a legértékesebb, őshonosnak tekinthető társulások megmenekültek a mindent parcellázni és felszántani kívánók pusztításaitól. Sajnos sem a lecsapolást, sem a környék beépítését nem sikerült megakadályozni. Mivel a védelem nem országos jelentőségű, az erdészeti üzemtervek készítői szintén szabad kezet kaptak. A természetvédelmet hatodrendű ügyként kezelő Csongrád megyében az adott időben ennél többet nem lehetett elérni.

Kezdeményezője és 1956-ban egyik elindítója a Tisza-völgy komplex, ökológiai szemléletű kutatásának. Lelkes résztvevője volt a tanyahajós kirándulásoknak. 1956-ban az első Tiszakutató expedíción a kérészeket és a vízi poloskákat tanulmányozta (Beretzk-Csongor-Horváth-Kárpáti-Kolosváry-Szabados-Székely 1957), a másodikon 1957-ben már csak az utóbbiakat (Beretzk-Csongor-Horváth-Kárpáti-Kolosváry-Marián-Szabados-Sz.M.Ferenc-Vásárhelyi-Zicsi 1958). Ahol megfordult, mindent gondosan lefotózott. Kiváló minőségű, dokumentum értékű felvételei közül több, mint 200 darab dia intézményünk fotógyűjteményét gazdagítja.

A Tiszakutató Bizottság 1958 és 1960 közötti munkaterve (Kolosváry-Uherkovich 1958) szerint 2 nagyobb, egymástól távol álló témakört vállalt fel. Botanikusként az árterek magasabb rendű növényzetének taxonómiai feldolgozását végezte, zoológusként (elsősorban) a folyó Szolnoktól délre eső szakaszának vízpoloska faunáját tanulmányozta.

Az 1956-tól 1962-ig terjedő időszakban tanyahajóval, ladikkal és motorcsónakkal végzett kirándulásai során keresztül-kasul bejárta a folyó szinte teljes hazai szakaszát. Herbáriumi cédulái az alábbi helységneveket őrizték meg (Csongor 1985): Tiszabecs, Szatmárcseke, Kömörő, Penyige, Fehérgyarmat, Matolcs, Panyola, Vásárosnamény,

Gergelyugornya /Szamos/, Eszeny, Tuzsér, Dombrád, Vencsellő, Tiszadada, Tiszadob, Polgár, Tiszacsege, Szolnok, Tiszavármok, Besenyszög, Vezseny, Tiszaföldvár, Cibakháza, Ókécske, Tiszsakürt, Tiszaug, Szolnok és Szeged között (?).

Vízipoloska felmérései során Szeged és Szolnok között 23 élőhelyet (biotóp) vizsgált át tüzetesebben. Ez önmagában is a teljesség igényét felvállaló munkára utal. Eredményeit 1962-ben összegezte (Csongor 1962). A Tisza-menti vízi Hemiptera (Heteroptera, Hydrocorisae) adatok szervesen egészítik ki korábbi, Csongrád megyei kutatásait (Csongor 1956/b). Dokumentatív anyagát később egyesítette Czögler Kálmán gyűjteményével. Az együttes példányszám 1999 02. 01-én 8870.

A leltározásnál már említett apróbb-nagyobb nehézségek ellenére, az 1950-es évek a hazai természettudományos muzeológia sikeres évtizedének számít. Újjászervezték a szakfelügyeleti rendszert, szabványosították és kötelezővé tették a tárgyak leltározását, hathatósan támogatták a vidéki múzeumokban létesített állandó kiállításokat, nívós szakmai továbbképzéseket rendeztek. Erőteljesen ösztönözték a megyei központokban és a megyei jogú városokban a természettudományos szakemberek alkalmazását. A tervek kidolgozásában és az országos természettudományos múzeumi hálózat kiépítésében elvülhetetlen érdemeket szerzett Kovács István Endre, aki 1952 és 1954 között a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjában, 1954-től 1968-ig a Művelődésügyi Minisztériumban tevékenykedett.

Kovács működőképes egységek kialakítására törekedett. Ehhez Csongrád megyében a meglévő botanikuson (Csongor Győző) felül, zoológusra és preparátorra is szükség volt. „Rábeszélése” sikerrel járt, hiszen rövidesen 2 új természettudományos munkatárssal gyarapodott intézményünk. 1957-ben az állattár gondozását dr. Marián Miklós herpetológus veszi át, a következő évben preparátort is kapott a múzeum Keszei Péter személyében.

1958-ban Csongor Győző és Marián Miklós elkészítette a „Tisza élővilága” c. kiállítás forgatókönyvét. A megvalósítás nem ment máról holnapra, a megnyitóra 1962 07. 29.-ig kellett várniuk. A Fehértó élete c. kiállítás résztémáit felvállaló „tudományos testület” ismételt létrehozása nem sikerült. A tervezetet elbíráló, szegedi szakemberekből álló grémiumban akadtak ugyan elismert kutatók, de közülük egyedül dr. Beretzk Péternek lehetett fogalma arról, milyen is egy természettudományi kiállítás (belülről, munka közben). Ez önmagában nem lett volna túlzottan nagy baj, hiszen a Múzeumok Központi Gazdasági Igazgatóságának kiállítás-rendezői értették a dolgukat. A legfőbb gondot az jelentette, hogy a helyi kutatókból álló testület érdekérvényesítő képessége sem bizonyult számottevőnek.

A Móra Ferenc Múzeum szakemberei meglehetősen magukra hagyva tevékenykedtek. Ráadásul ahonnan segítséget vártak, elég gyakran értetlenkedést kaptak. Különösen a Természettudományi Múzeum Állattárának és Növénytárának

nak egyes munkatársai részéről hatott ez nagyon bántóan. A teljességhez hozzátartozik, hogy az (időnként gyerekes) okvetetlenkedéseket nem Csongor Győzőnek, hanem a kiállítás koordinátorának dr. Marián Miklósnak adresszálták (Gaskó 1999).

A helyi viszonyok sem alakultak sokkal kedvezőbben. A korabeli értékrendre jellemző, hogy Bálint Alajos el sem ment a megnyitóra. A házigazda tisztességét Csongor Győzőre ruházta át. A barátságtalan fogadtatás nem vonatkozott sem a szakma egészére, sem a közönségre. A két kiváló muzeológus által készített, 1977-ig fennálló kiállítás mindent „tudott”, amit a hagyományos diorámás szerkesztéssel meg lehet valósítani (Gaskó 1999).

Vita folyik arról, hogy Csongor Győző a Móra Ferenc Múzeum igazgatóhelyettese volt-e vagy sem. Egyes visszaemlékezésekben (Kikli 1997, Tandi 1991) is találkozhatunk ezzel a titulussal, melynek a személyi anyagában³ semmilyen nyoma sincs.

A Móra Ferenc Múzeum adattárában a természettudományos vonatkozású iratok között találtunk néhány dokumentumot, amelyek közelebb visznek az igazsághoz. A teljesség igénye nélkül ilyen a „létárnapló jelentése” tárgymegjelöléssel 1953. 09. 25.-én¹² írott levél és az 1953. 11. 27.-én¹⁵ keltezett „ természettudományi munkálatokra munkaerő kérelem” tárgymegjelölés alatt olvasható dokumentum. Mindkettőt dr. Csongor Győző írta alá, méghozzá múzeumvezető helyettesként. Úgy vélem a titulust hivatalosként kell elfogadnunk, hiszen az egészen valószínűtlen, hogy 1953-ban hivatalos iratokon valaki csak úgy igazgatóhelyettesi (múzeumvezető helyettesi) titulust adományozzon magának.

Szóbeli megbízásra utal egy 1960-ból származó aláírás (dr. Csongor Győző tud. kutató, a múzeum igazgatója helyett)¹⁶.

A kérdés eldöntéséhez további fontos támpontot szolgáltat az a levél, amelyben Bálint Alajos értesíti dr. Liptai Ervin minisztériumi főosztályvezetőt a Tisza kiállítás megnyitójának időpontjáról. Eszerint: „*Helyettem Csongor Győző veszi át a házigazda szerepét, aki különben is helyettesem.*” (Gaskó 1999) Idősebb kollégák egybehangzó állítása szerint tényleg történt ilyen szóbeli megbízás. A helyettesítés általános érvényű volt, nem szorítkozott körülhatárolható alkalmakra. Mivel a megbízás nem írásban történt, feltehetően senki sem vonta vissza. Csongor Győző egy beszélgetésünk során 1996-ban a következőket mondta ezzel kapcsolatban: „*Eddig úgy tudtam, hogy igazgatóhelyettes is voltam, de ha nem, hát nem. Ezentúl hivatalos helyen Jávorka díjas flórakutatóként fogok bemutatkozni.*”

Az 1950-es évek végétől anélkül, hogy botanikai kutatásait félbe hagyná egyre inkább a történetiség felé fordul. A szemléletváltás természettudományos tárgyú írásaiban is tükröződik. A Móra Ferenc Múzeum herbáriumának feldolgozásakor (Csongor 1960/a) bár szerves egységet alkot a botanika és a kultúrtörténet, terjedelmében inkább az utóbbi dominál.

Mivel ez a tudományos határterület speciális ismereteket igényel, művelése önmagában is a polihisztorság látszatát keltheti.

Történeti áttekintést adó természettudományos írásait, továbbá a később ismertető helytörténeti ténykedését félremagyarázva sokan „Szöged város utolsó polihisztorának” tartották, ami a szó klasszikus értelmezésében természetesen nem helytálló. Vitatkozni egyedül arról lehetne, hogy Csongor Győző új tudományág alapjait rakta-e le, vagy „mindössze” egy elhanyagolt peremtudományt „szögediesített”. Személy szerint az utóbbira voksolnék.

Tág spektrumú érdeklődési körének megfelelően sokféle dologgal foglalkozott életében, de sohasem felületesen. Csizmazia Györgyöt (1998) idézve: „*Csongor Győző írásaiban, előadásaiban a természettudományok és a humaniorák különbözősége szögedies napsugárözönben együtt ragyog*”. Munkáiban azok témáitól függetlenül, mindig a tökéletességre törekedett, ami az ezredforduló „polihisztoraira” egyáltalán nem jellemző.

Egyfajta (napjainkig ható) értékítéletet tükröz, hogy a természettudomány néprajzi vonatkozásait kutató Herman Ottót szintén polihisztornak tartották. A florisztikához, faunisztikához és az ökológiai felmérésekhez kapcsolódó peremtudományok fontosságát Nyugat-Európa természetvédői csak az 1970-es évek elején „fedezték fel”. Igaz utána néhány év leforgása alatt behozták hátrányukat. A soktényezős megközelítés létjogosultságát igazolja, hogy napjainkra „divatirányzattá” vált. Ma már a Lajtától nyugatra alapvető követelmény, hogy a védetté nyilvánítandó területekről minden néprajzi, hely- és kultúrtörténeti adatot fel kell kutatni.

Helytörténetesként

1956-ban Dienes Istvánnal begyűjtötték és letározták a Sztálin sétány utcánév tábláját. 1957-ben az évi történeti tárgy gyarapodás kizárólag a forradalom és azt követő események anyagából állt, melyet Trogmayer Ottóval és Waltner Mihállyal együtt leltároztak be. Egyet kell érteni Zombori István (1999) véleményével, miszerint: „*Csak bámulni lehet azt a bátorságot, amellyel a kollégák a gyarapodást nyilvántartásba vették, vagy talán a helyi viszonyok között igazából fel sem fogták azt a veszélyt és felelősséget, melyet magukra vállaltak az anyag beletárolásával.*”

1958-ban a Hazafias Népfrent Dankó Pista Emlékbizottságának a gondozásában jelenik meg Dankó Pista című hiánypótló kötete (Csongor 1958). Átdolgozott és kibővített kiadása a halála előtti napokban látott napvilágot. Móra Ferenc természettudományi munkásságát részletező írása (Csongor 1960/b), továbbá Czögler Kálmán (Csongor 1977) és Kiss Ferenc életútjának ismertetése (Csongor 1995) mesterei iránt érzett nagyrabecsüléséről tanúskodnak. Mind a négy munka alapműnek számít.

A „Tisza élővilága” c. kiállítás befejezése után Csongor Gyöző „kettős életet élt”. Még elég szorosan kötődött a természettudományi csoporthoz, de egyre inkább a történeti gyűjteményt fejlesztését végzi. 1963 megkezdte az itt felgyűlemlett anyag leltározását. Ugyanebben az évben (ezzel párhuzamosan) a rész-munkaidőben foglalkoztatott Gallé László (senior) középiskolai tanárra bízta a herbárium kezelését.

A szervezeti elkülönülés nemsokára véglegessé válik. Csongor Gyöző 1965-től csoportvezetőként helytörténeti részlegünk irányítója lesz. A rábízott anyagot szinte az alapokról fejlesztette föl elfogadható színvonalú gyűjteménnyé. A gyarapítás alapelvét 1991-ben így fogalmazta meg (Tandi 1991): *„...csak azt szabad gyűjteni, amit érdemes. Ami új ismereteket ad, ami rendszerez, ami hozzájárul valamihez, ami gazdagabbá tesz.”* Úgy tűnik ezt komolyan is gondolta. Egyedülálló érzéssel mentette a város hajdani világát idéző kallódó dokumentumokat. Különösen a szociáldemokrata színezetű munkásmozgalmi anyag gyűjtésében és archiválásában jeleskedett. Sokakkal ellentétben számára nem léteztek elhanyagolható vagy kiemelkedően fontos kérdések, csak események, melyeket a lehető legalaposabban fel kell tární, hogy később okulni lehessen belőlük. Balla Antal 1778. évi kézírásos térképe nyomán feldogozta Szeged utcaszerkezetét és névjegyzékét. A háromrészes mű első írásában a korabeli Felsőváros élete elevenedik meg előttünk (Csongor 1968), ezt követi Alsóváros (Csongor 1969), majd az első katonai felmérések adataival kibővített Vár és Palánk (Csongor 1970) zárja a sort. Az „aprómunka” mestereként szinte észrevétlenül tisztázott számos „kuriózumot” melyek kutatásai nélkül minden bizonnyal feledésbe merültek volna. A helytörténeti leltárkönyvet 1966-tól 1974-ig vezette (Zombori 1999).

Nyugállományba vonulás után

1973 január 1.-től tudományos főmunkatárs lesz, 1975 február 20.-án vonul nyugállományba.

Ezután, ha lehet még az előzőeknél is aktívabb szakasz kezdődik életében. Visszatér eredeti hivatásához a botanikához. Szabadszállástól Nagylakig jórészt busszal és gyalogosan bejárja az egész Dél-Alföldet. Felfedező útjain elmaradhatatlan hátizsákjával barangolva gyűjtögeti, fényképezi a vidék növényeit. 1980-ban Bács-Kiskun, Csongrád és Békés megyékből 40 olyan helyet sorol fel, ahol rendszeres megfigyeléseket végzett. Számára minden egyes herbáriumi példány kedves, személyes ismerős. Igazi floristára jellemző megszállottsággal dolgozik és több színvonalas cikket publikál. Legjelentősebb talán a „Természetvédelmi feladataink Szeged környékén” sorozat második írása a „Vadontermő orchideák”(1979). Ebben több évtizedes megfigyelései alapján 14 faj Csongrád megyei elterjedését ismertette, felhasználva minden elérhető irodalmi és herbáriumi ada-

tot. Különösen sok utalást találunk a „Homokország és Vadvízország” határán fekvő peremterületekről, így Zsombórról, Öreghegyaljáról és Kiskundorozsma-Nagyszékről. Az utóbbi helyen például „belátható távolságban egymástól” 5 orchidea fajt talált, az őszi füzértkeercset (*Spiranthes spiralis*), a poloskaszagú kosbort (*Orchis coriophora*), a vitézvirágot (*Anacamptis pyramidalis*), a pókbangót (*Ophrys sphecodes*) és a mocsári kosbort (*Orchis laxiflora* ssp. *palustis*) -Csongor 1980-. Nem csoda hát, ha ezek után a terület pontos körülhatárolását kéri és fokozott védelmet javasol Dorozsma-Nagyszéknek (Csongor 1980). Mind a mai napig egyik sem történt meg, amit alapvetően gazdasági érdekek motiválnak. Ezeket a Szegedhez közel fekvő földeknek az értékét topográfiai helyzetük jelenti. Itt kívánják megépíteni az M 5-ös autópályát, a tervek szerint a szekszárdi Duna-hídhöz szintén errefelé épül ki a leágazás. Szinte természetes, hogy a rég letűnt antivilággal ellentétben ma már nem gémeskutak árválkodnak a szikes pusztán, hanem magasfeszültségű távvezetékben gyönyörködhet a hivatásos természetvédő és a szárnyaló fantáziájú tervező egyaránt. A maradék részeken gomba módra sokasodnak a hobbikertek. Makacs következetességgel szántanak bele mindenbe. Nem ritkák az olyan felszántott gyepfoltok, ahol fehéren kivirágzik a szik. Az ilyen föld legfőbb parlagfüvet terem, de azt legalább időjárástól függetlenül jó bőven. Végtere is közel a város és a szélirány se rossz... Ha 1-2 éven belül nem sikerül az összikek és löszhátak megmaradt foltjai számára magasabb védelmi fokozatot kiharcolni, féltő, hogy azok szintén „ha nem is nem okszerűen és etikusan, de kétségkívül szabályosan hasznosítva lesznek”. Egy esetleges újabb, átminősítést szorgalmazó védelmi javaslatnak mindenképp ki kell térnie az alapvető trendek felvázolására. Csongor Győző (1979, 1980) orchidea adatai ehhez nélkülözhetetlen támpontot jelentenek.

Bár rengeteget gyűjtött Csongrád megyében, nem törekedett átfogó flóramű készítésére. Inkább a részletek kimunkálását szorgalmazta, mert ott érzett nagyobb hiányosságokat. Véleményét szó szerint idézve (Csongor 1980):

„Hagyományos értelemben vett flóramű elkészítése bizonyos fokig elavultnak mondható. Ha ilyen készülné, az csupán azt vázolhatná, miképp tűnt el az eredetibb növényvegetációs táj, vagy hogyan szűkült a ma még meglévőre, hol lehetők még fel megközelíthetetlen lápok /Pirtó: Patkó/ mélyén, határ menti /magyarjugoszláv-román/ erdőkben, mint utolsó menedékhelyeken, ritka növényfajok.”

Az említett menedékhelyek szisztematikus florisztikai és ökofaunisztikai feltérképezése tényleg alapvető feladat lenne. Ettől azonban még nagyon messze vagyunk.

Az 1980-as években végzett kutatásai hívták fel a figyelmet az egykori Alsótanya határ közeli sömlyékeseinek (Csipak-sömlyék, Madarásztó, Nagyszéksós) páratlan növénytani értékeire (Csongor 1982/a, 1992). Ebben az időben a nyugati és a déli határsávot kevésbé intenzíven hasznosították, mint napjainkban. A természet 35-40 év alatt többnyire helyre hozta a korábbi bolygatásokat. Megyénkben

ezt a tényt viszonylag későn és kevesen regisztrálták. A helyi botanikusok közül egyedül ő vállalta a vontatottan haladó hivatali ügyintézés és a nem túl kultúráltan zajló határsáv ellenőrzések kellemetlenségeit.

A Mórahalom monográfiában meglehetősen sok új florisztikai adatot közölt erről a vidékről (Csongor 1992). Természettudományos szerzőtársaihoz hasonlóan „Mórahalom környékét” viszonylag tágan értelmezte és Ásotthalom egyes részeit (Bogárzó, Csodarét, részben Kiss Ferenc Emlékerdő) is ide sorolta. Az alaposan kibővített területen 42 fajt talált „természetvédelmi szempontból számba jöhető edényes és virágos növénynek” (Csongor 1992). Közöttük florisztikai ritkaságok és társulásjelző fajok egyaránt akadnak. Néhány érdekesebb előfordulás: szűnyoglábú bibircsvirág (*Gymnadenia conopsea* L.) -Kiskezű tanya rétje = Csodarét = Ásotthalmi rét TT-, pókbangó (*Ophrys sphecodes* Mill.) -Csipak-sömlyék, Csodarét-, agár kosbor (*Orchis morio* L.) -Csipak-sömlyék, Csodarét-, bíbor kosbor (*Orchis purpurea* Huds.) -Emlékerdő (Kiss Ferenc) nyarasában -.

Ásotthalmon, melynek összegzése sajnos nem készült el az eddig említeteken kívül Rívó-erdő, Bilisics és Krisztin-erdő számítottak elsődleges kutatási területeinek.

Szisztematikusan fotózta, lajstromozta az Alföld közepére „tévedt” páfrányokat. Csongrád megye területén, bár néhány faj előfordulását jelezték (Györffy 1930, Lányi 1915, Zólyomi 1947) korábban nem folytak rendszeres vizsgálatok. Csongor 1981-ben elkészült összegzésében 13 faj adatait sorolja fel. Mint írta (Csongor 1981): „...alföldi területeinken éghajlati, talajtani factorok rekompensációja s nem utolsó sorban emberi tevékenység /kertészet/, valamint a szél és a víz spórát terjesztő szerepe következtében mindenütt otthonosak páfránynövényeink. Az eredeti termőhelyen uralkodó ökológiai viszonyokat /mint pl. a nedvességet/ a mélyebb fekvés, a mészsíklát a meszes vakolat pótolhatja.” Különösen értékesek a Szeged belvárosában tett megfigyelései. Egyedül az akkori vízrendőrség irodája előtti falszakaszon 7 együtt élő páfrányfajt talált. A vaskorlással elkerített pincelejárót páfránytanyának nevezte el, amelyet esti sétái során „szertartás szerűen” felkeresett. Az itteni telep „mesés fajgazdagsága” több tényező hosszú időn át tartó együttes flóraalakító hatásának tudható be. Sajnos az épület átalakításakor ez a különleges élőhely is megszűnt. Visszaemlékezve ezekre az évekre; nem létezett az a kőfal amelyre ne mászott volna fel, vagy olyan ásott kút ahova ne bújt volna be, ha ott páfrányra bukkant. Az elmondottakat személyes példákkal szeretném érzékeltetni. A múzeum előtt, a régi tiszai partfal kövei között számos páfrány telepedett meg. 1974 elején Csongor Győző felfedezett egy számára új egyedet, de a magas ár miatt képtelen volt azt alaposabban szemügyre venni. Nem várta meg a víz levonulását. Arra kért, hogy tartsam meg a lábánál fogva, amíg kihajol meg nézni a növényt. Hasonló izgalmakkal járt a tiszalpäri „Lószagató mocsár” töze ges ingoványában folytatott páfrányvadászatonk is. A terület tetemes részét egybefüggő, bár nem túl mély vízréteg borította. Annak ellenére, hogy egy hosszabb

bottal „letapogattuk” az aljzatot, a talaj a legváratlanabb pillanatokban kezdett el süllyedni a talpunk alatt.

Egyre nagyobb gondot jelentett neki herbáriumai. (1985-ben 3217 herbáriumi lapot őrzött lakásában, köztük közel 300 példány kosbort és ugyanannyi páfrányt. -Csongor 1985-) A rendkívül érzékeny preparátumok számára az optimális környezet kialakítása meglehetősen nehéz feladat. A túlzottan kiszáradt növények könnyen töredeznek, nedves környezetben a penészesedés okozhat problémákat. Ilyenkor rendszerint a határozás szempontjából fontos részletek semmisülnek meg. A múzeumbogár- és a molyrágás miatt egyetlen mérgezés elmulasztása is katasztrofális következménnyel járhat. A kérdés megoldására Csongor Győző alapvetően új módszert dolgozott ki. A herbáriumi lapokról színes fénymásolatokat készített, ami lehetővé teszi a minden részletet és adatot korlátlan ideig megőrző számítógépes nyilvántartást.

1984-ben a Múzeumi kutatások Csongrád megyében c. periodikában jelent meg előzetes közleményként „A készülő Jókai-növényosztárról” c. írása (Csongor 1984). A legnagyobb magyar író növényneveit a Bálint Sándor-féle (1957) Szegedi Szótár alapelveinek megfelelően kívánta feldolgozni. A terjedelmében is hatalmas anyag elemző feldolgozása egyéb elfoglaltságai miatt meglehetősen lassan haladt.

Az ország legkiválóbb floristái 1996-ban Jávorka Sándor díjjal ismerték el tevékenységét. Egyéb fontosabb kitüntetései: Munka Érdemérem ezüst fokozata (1974-ben), Szegedért emlékérem ezüst fokozata (1994-ben).

A botanikusokon kívül a numizmaták körében is szaktekintélynek számított. 1947-től tagja a Magyar Numizmatikai Társulatnak, 1970-ben egyik megalapítója az éremgyűjtők szegedi szervezetének. 1978 és 1994 között a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének elnöke volt, ahol leköszönése után tiszteletbeli elnöknek választották. Főbb munkái közül mindenképp említést érdemelnek az 1969-ben T Simon Ilonával közösen írt (Csongor-T Simon 1969) „Szegedi emlékérmek és plakettek” valamint „A szegedi éremgyűjtés kezdetei” című történeti összefoglalása, amely 1982-ben jelent meg (Csongor 1982/b). Numizmatikai munkásságát a Széchenyi és a Reizner jutalomérmek legmagasabb fokozatával ismerték el.

Tanáros precizitással rendszerezett ásvány és kőzetgyűjteményét bármely múzeum megirigyelhetné. Filatelistaként elsősorban a növényeket ábrázoló bélyegeket igyekezett beszerezni. Valóságos fotó- és várostörténeti adatházist állított össze régi képeslapokból. Közel 6000 kötetből álló helytörténeti könyvtára 1989 óta intézményünk tulajdona.

Mint lelkes közművelő a legkülönbözőbb témákból 2.000 körüli előadást tartott és számos kiállítást rendezett. Rádió és TV szerepléseit kivételes tárgyi tudásán felül kissé fanyar humora tette egyénivé. Személyiségéből adódóan kiváltképp kedvelte Szeged anekdotáinak, melyeket maga is szorgalmasan gya-

rapított. Néhány találó adomát mindig szívesen beleszótt mondanivalójába, sőt ilyen történetek esetenként tudományos munkáiban is helyet kaptak. Nézzünk az utóbbira egy példát a Mórahalom monográfiából (Csongor 1992):

„Kiszállásaim alkalmával mindig gyűjtöttem a népi(es) növényneveket. Éppen Nagyszéksós határában esett meg a „szégyön”, hogy a növénynévgyűjtő találkozott a gyűjtőnév fogalmával. Elém hozták azt az asszonyt, kiről azt híresztelték, ha valaki ismeri a környék összes virágát-füvét, az csak ő lehet. Kihúztam a gyűjtött csokromból egy mocsári kosbor szálat, kérve erre ugyan mit mond? Fölragyogott a szeme az asszonynak:

Hát én né tudnám... hát ez a mezei virág...!”

Segítkezett a „Tiszavirág” c. ismeretterjesztő film megvalósításában. Beretzk Péterrel együtt szakértőként közreműködött Homoki Nagy István „Vadvízország” c. egész estét betöltő játékfilmjének elkészítésében. A forgatás körülményei mindkét alkotásnál a „hőskort” idézték. Talán érdemes megemlíteni, hogy Magyarországon a Vadvízország felvételeinél használtak először természet-filmhez lessátrat.

Nincs értelme felsorolni hány tudományos vagy tudománynépszerűsítő társaságnak és egyesületnek volt tagja, mert a lista minden bizonnyal hiányos lenne. A városért és az emberibb környezetért érzett tenni akarása a rendszerváltozás körüli években létrejövő civil szervezetekhez való viszonyában is megnyilvánult. 1990-ben korát meghazugtoló energiával kapcsolódik be a Dugonics Társaság újjászervezésébe. Utolsó éveiben némi túlzással a Szeged c. várostörténeti, kulturális és közéleti magazin házi szerzőjének számított. Sajnos itt csak várostörténeti cikkei jelentek meg, természetvédelemmel foglalkozók nem.

Nyugállományba vonulása után a terepen rendszerint egyedül dolgozott. Kirándulásaira legfőbb családtagjai kísérték el, esetleg néhány autóval rendelkező ismerőse vitte ki valahová. A meglepetés erejével hatott amikor kiderült róla, hogy alapító tagja a Kiss Ferenc Csongrád megyei Természetvédelmi Egyesületnek. A dél-alföldi zöldek fellegvárának számító szervezetben hamarosan számos tanítványra lelt. Ha valamiben, akkor abban hasonlított Beretzk Péterre, hogy aki néhányszor kint volt vele a terepen az mesterének tekintette. Különösen a terepmunkát kedvelő botanikusok néztek fel egyöntetű tisztelettel „Gyöző bácsira”. A fiatalokra átragadt lelkesedése amellyel egy életet küzdött végig megyénk rohamosan fogyatkozó természeti értékeinek megmentéséért. Nem a véletlen műve, hogy „tanítványai” 1992-től több rangos pályázaton nyertek.

Tevékeny életét a bölcs emberek derűs nyugalma és segítőkészsége jellemezte. A nap minden szakában lehetett zavarni kérdéseinkkel. Gazdag (egykor 20.000 kötetes) könyvtárában, mint egy modern varázsló mindig talált néhány irodalmat, amelyek az adott kérdés megválaszolásához támpontot nyújtottak. Tőle hallottam először Vellay Imréről és Stiller Viktorról. Ezeket a zseniális entomológusokat még a szűkebb szakmának is sikerült szinte teljesen elfelejteni,

annak ellenére, hogy mindketten a legjobbak közé tartoznak. Stiller 1934-ben egy új cincérfajt (*Molorchus salicicola* Stiller 1934) írt le a Szeged környéki füzesekből, amely kiállta az idők próbáját. Vellay Imre közleményei legalább száz esztendővel megelőzték azt a korszakot, amelyben keletkeztek.

1997 novemberében a múzeum tudományos előadói ülésére még elküldte kéziratát, melyet 12 01-én dr. Csizmazia György főiskolai docens olvasott fel. Az időközben megjelent cikk (Csongor 1997) az 1986-os, hasonló témájú munkával (Csongor 1986) együtt, egy átfogó florisztikai tanulmány első fejezetének tűnik. Őszintén reméltük, hogy minden korábbi ózdkodása ellenére mégiscsak belevág ennek elkészítésébe, hiszen ő rendelkezett a legnagyobb tapasztalatokkal és a legtöbb adattal. Nem így történt. Összegző műveinek (Jókai növényszótára és a Szegedi növényszótár c. monográfiák) befejezését a sors megtagadta tőle. Egyedül jóslatában bízhatunk:” Csak reménykedem, hogy kéziratos munkáimat egyszer valaki megtalálja és közkinccsé teszi.”

1997. 12. 15-én hunyt el. Távozásával intézményünk életében újabb fejezet lezárult le. December 31.-én 12 órakor a Belvárosi temető ravatalozójából kísértük utolsó útjára. Egykori munkatársai nevében e sorok írója búcsúzott tőle.

1. kép Csongor Győző 1941-ben Zsuzsi cicával

2.kép A Fehértó élővilága c. kiállítás rendezése közben (1952)

3. kép A Tisza medréből baggerrel hozták fel a tiszavirág (*Palingenia longicauda*)
lárvákat tartalmazó iszapmintákat(Csongor és Móczár -1954- melléklete)

4 kép Tiszakutató tanyahajó 1957-ben
(Csongor Győző felvétele)

5. kép Tiszaug Rákóczi fa (1957)
(Csongor Győző felvétele)

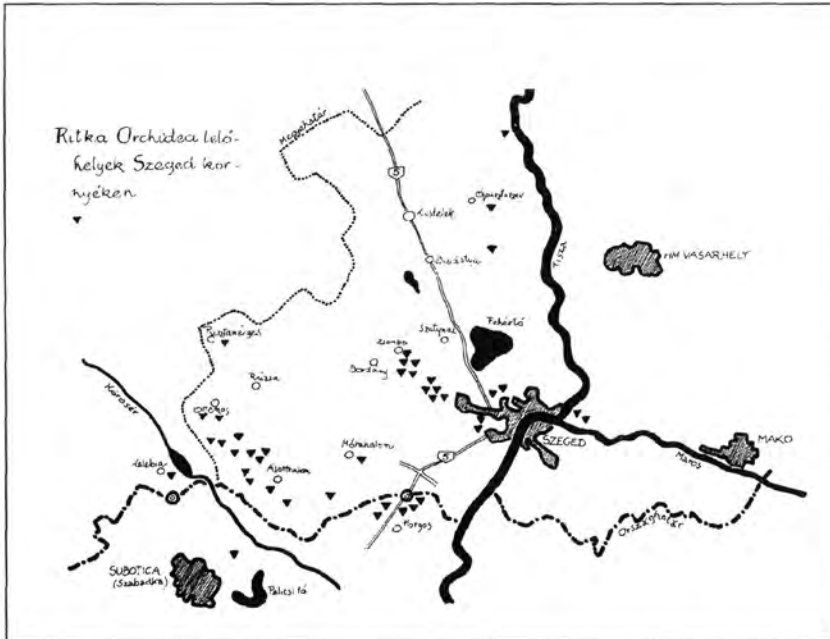
7.kép Dolgozószobájában nyugállományba vonulása előtt (1975)

8. kép A Zsombói láperdő (1979)
(Csongor Győző felvétele)

9.kép Ásotthalom, a Kiss Ferenc Emlékerdő széle (1979)
(Csongor Győző felvétele)

10. kép Ritka orchidea lelőhelyek Szeged környékén
(Csongor Győző - 1979- melléklete)

11.kép Csipak-sömlyék (1981)
(Csongor Győző felvétele)

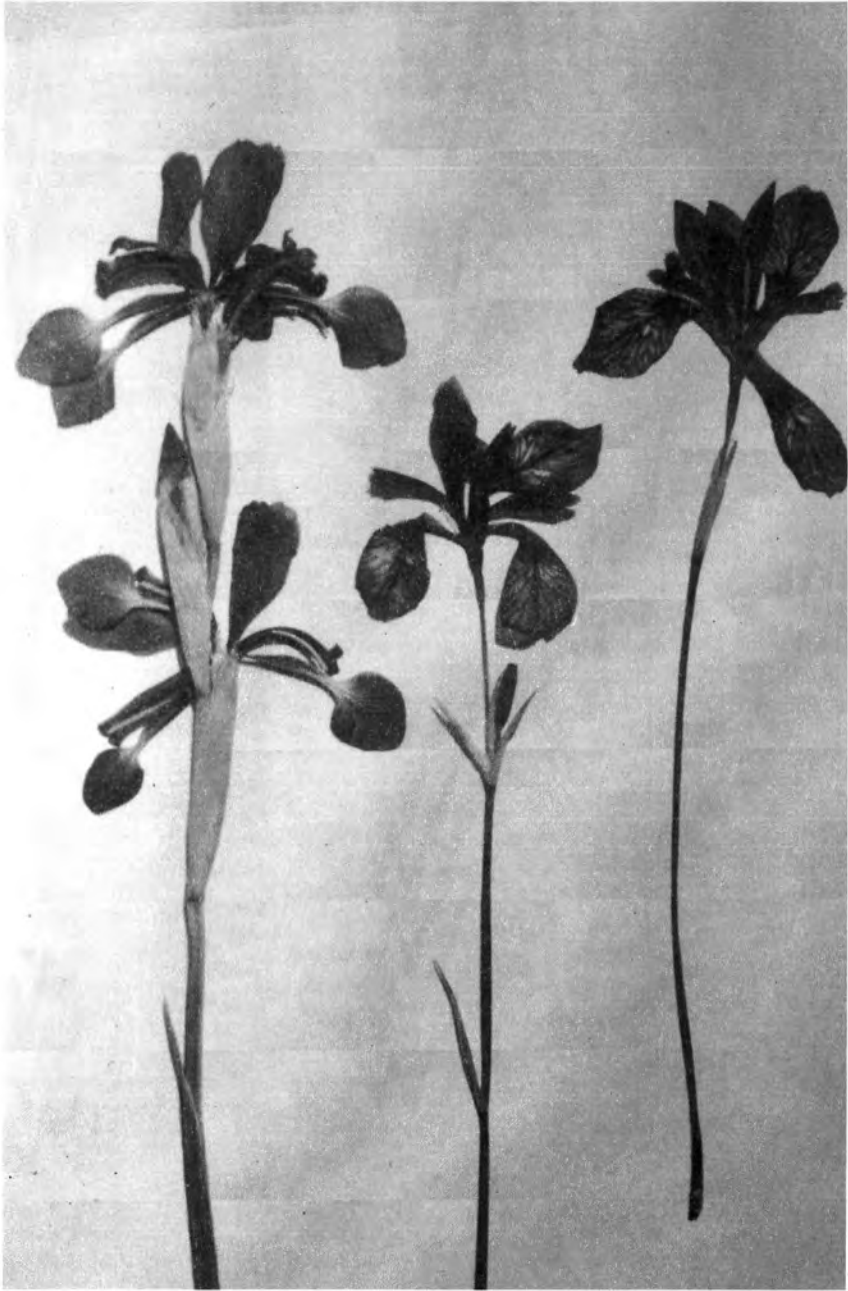
12. kép Szeged-Kiskundorozsma Nagyszék 1981)
(Csongor Győző felvétele)

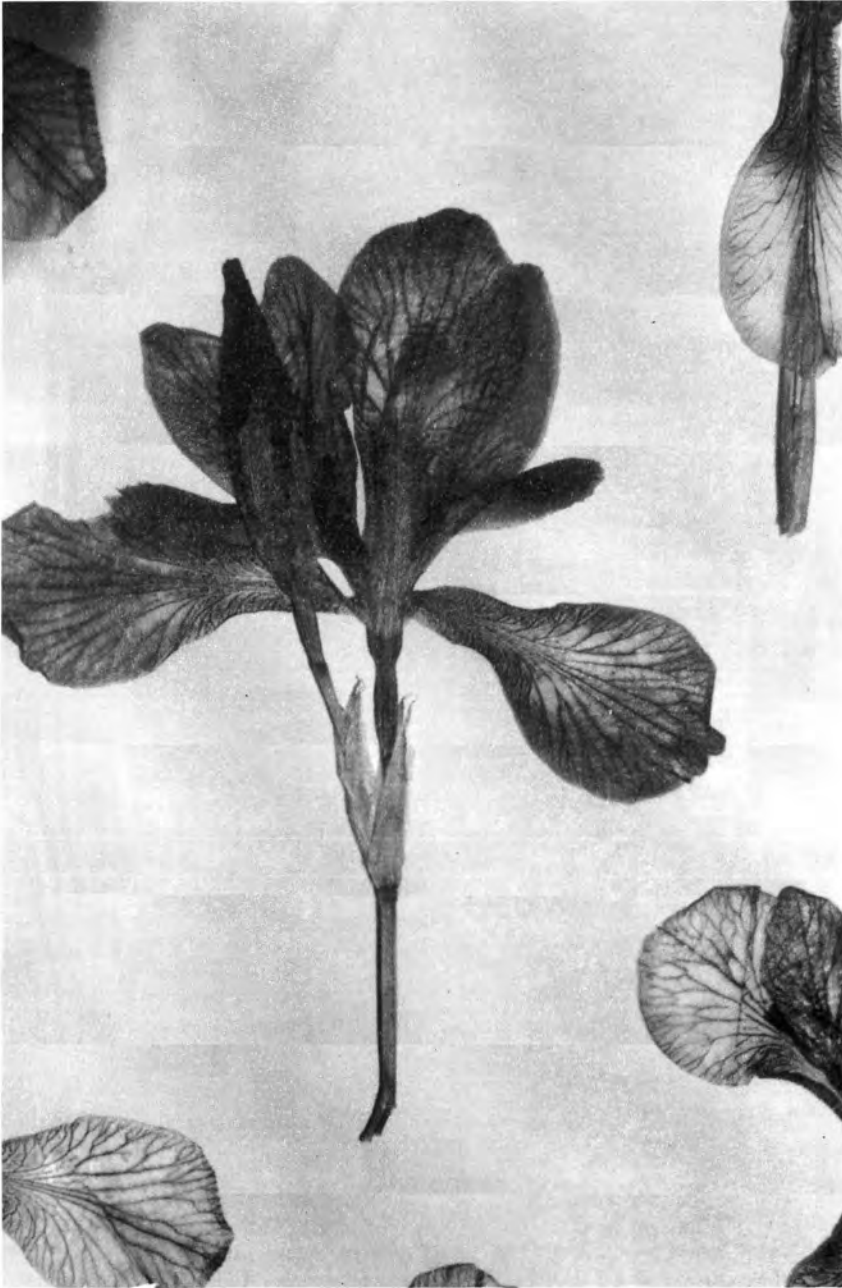
13. Ásotthalom Kiss Ferenc Emlékerdő (1981)
(Csongor Győző felvétele)

14. kép Csongor Győző a család Ásotthalom-Bogárzón lévő tanyája előtt (1995)

15. kép Fátyolos nőszirm (Iris spuria) fénymásolt herbárium példánya (1996)
(Csongor Győző felvétele)

16./ Szibériai nőszirm (Iris sibirica) fénymásolt herbárium példánya (1996)
(Csongor Győző felvétele)

Irodalom

- Beretzk,P./1954/: A szegedi Fehértó madárrezervátuma.- Hidr. Közl. 33. 2-8.
- Beretzk,P.-Csongor,Gy.-Horváth,A.-Kárpáti,A.-Kolosváry,G.-Szabados,M.-Székely,M. /1957/: Das Leben der Tisza. I. Über die Tierwelt der Tisza und ihrer Inundationsgebiete- Acta Univ. Szeg. 1-2. 32-108.
- Beretzk,P.-Csongor,Gy.-Horváth,A.-Kárpáti,A.-Kolosváry,G.-Marián,M.-Szabados,M.-Ferenc, Sz.M.-Vásárhelyi,I.-Zicsi,A. /1958/: Das Leben der Tisza. IV. Die Tierwelt der Tisza auf Grund neuerer Sammlungen und Beobachtungen.- Acta Univ. Szeg. 3-4. 203-235.
- Csizmazia, Gy./1998/: A szögedi orchideák lelke...- Szeged 01. 39-40.
- Csizmazia, Gy.-Gaskó, B. /986/: Beretzk Péter örökletéte.- MFM.Évk. 1984-85 1. 377-407.
- Csongor,Gy. /1947/: Monographie critique des espèces du genre Leontodon dans les Bassins Carpatiques.- Acta Geobotanica Hung. 6. 61-69.
- Csongor,Gy. /1952/: Szegedi-Fehértói kiállítás rendezőkönyve.- Kézirat Szeged.
- Csongor,Gy. /1954/a: A Magyar Alföld Leontodonjairól.- Ann. Biol. Univ. Hung. 1952 2. 211-214.
- Csongor,Gy. /1954/b: Beretzk Péter munkássága Bibliográfia. - A Sz. Egy. Könyvt. Kiadv. 27. 1-22.
- Csongor,Gy. /1954/c/: Szeged és környéke élővilágának alapvető irodalma.- A Sz. Egy. Könyvt. Kiadv. 27. 1-22.
- Csongor,Gy. /1956/a:Czögler Kálmán /1884-1952/. -MFM Évk.155.
- Csongor,Gy. /1956/b/: Szeged és a környező területek vízi Hemiptera fajainak ökológiája és elterjedése.- MFM Évk. 121-145.
- Csongor,Gy. /1957/: Természetvédelmi feladataink Szeged környékén I. Zsombói erdő.- MFM Évk. 216-236.
- Csongor,Gy. /1958/: Dankó Pista.- Szeged.
- Csongor,Gy. /1960/a/: A szegedi Móra Ferenc Múzeum herbáriuma. - MFM Évk. 1958-1959 197-221.
- Csongor,Gy. /1960/b/: Móra Ferenc és a természettudomány. - MFM Évk. 1958-1959 197-221.
- Csongor,Gy. /1962/: Zöologische Beziehungen zwischen Aquatile Rhynchoten und Sumpflanzen in der lebenden Tisza und in toten Armen von Szolnok bis Csongrád.- M.F.M.Évk. 1960-62. 213-230.
- Csongor,Gy. /1968/: Balla Antal XVIII. századi szegedi kéziratós térképe. I. Felsőváros.- MFM.Évk. 119-138.
- Csongor,Gy. /1969/: Balla Antal XVIII. századi szegedi kéziratós térképe. II. Alsóváros.- MFM.Évk. 1969/1. 269-286.

- Csongor, Gy. /1970/: Balla Antal XVIII. századi szegedi kéziratos térképe. III. Vár és Palánk.- MFM.Évk. 1970/1. 213-226.
- Csongor, Gy. /1977/: Czóglér Kálmán a szegedi faunakutatás magvetője. -Soosiana 5. 3-8.
- Csongor, Gy. /1979/: Természetvédelmi feladataink Szeged környékén II. Vadontermő orchideák.- M.F.M.Évk. 1978/79. 1. 411-423.
- Csongor, Gy. /1980/: A Dél-Alföld növényritkaságai és azok védelme.- Múz.kut.Cs.m. 207-212.
- Csongor, Gy. /1981/: Páfrányok az Alföldön.- Múz.kut.Cs.m. 179-186.
- Csongor, Gy. /1982/a: Szeged-Alsótanya növényvilágáról /Csipak-sömlyék/ 1. -Múz.kut.Cs.m. 215-219.
- Csongor, Gy. /1982/b: A szegedi éremgyűjtés kezdetei.- A Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Cs.m. szerv. Kiadv. 1. 30-34.
- Csongor, Gy. /1984/: A készülő Jókai-növényszótárról. - Múz.kut.Cs.m. 207-213.
- Csongor, Gy. /1985/: A szegedi múzeum növénygyűjteményének újabb gyarapódása. -Múz.kut.Cs.m. 169-173.
- Csongor, Gy. /1986/: Flórakutatás és természetvédelem Csongrád megyében, különös tekintettel Szeged környékére.- Múz.kut.Cs.m. 230-235.
- Csongor, Gy. /1992/: Növényvilág.-in.: Juhász, A. -szerk.- Mórahalom 19-31. Szeged.
- Csongor, Gy. /1995/: Kiss Ferenc életútja.- A Kiss Ferenc Cs. M. Termvéd. Egy. (CSEMETE) Évk. 2.5-7.
- Csongor, Gy. /1997/: A déli végek flórakutatásának története, különös tekintettel Csongrád megyére. -Múz.kut.Cs.m. 271-276.
- Csongor, Gy.-Móczár, L. /1954/: A tiszavirág.- Múz. Füz. Szeged-Budapest.
- Csongor, Gy.-T. Simon, I./1969/: Szegedi emlékérmek és plakettek. - MFM.Évk. 1969/1. 153-192.
- Gaskó, B. /1999/: A Móra Ferenc Múzeum természettudományi gyűjteményének története. 1-9. -Leadva a múzeumtörténeti kötet számára.
- Győrffy, I. /1930/: Harasztok Csanád és Csongrád vármegyéből.- Acta Biol. Szeged. 192-197.
- Kikli, T. /1997/: Szegedi portrék az ezredvégről I.-Szeged.
- Kolosváry, G.-Uherkovich, Á. /1958/: A Tisza biológiai kutatásának 1958-60. évi terve.- Kézirat. Szeged.
- Lányi, B./1915/: Csongrád megye flórájának előmunkálatai.- Magy.Bot. Lap. 13. 232-269.
- Móczár, L./1952/: Fehértavi híradó.- Kézirat. Szeged.
- Móra, F. /1927/: A városi múzeum és Somogyi könyvtár. -in.: Kiss, F.-Sz.-Tonelli, S.-Szigethy, V. -szerk.-Szeged. 292-305. Magy. Vár. Monogr. I. Budapest.
- Móra, F./1936/: Szegedi tulipános láda.- Szeged.

- Sobók, F./1953/: A legnagyobb magyar természettudományi kiállítás.- Magyar Nemzet. 01. 09.
- Tandi, L./1991/: Útjelzőim a csodás természet és nagyszerű emberek.
- Szeged 1990-1991 12-13. 54-56.
- Tandi, L. /1997/: Csábító orchideák. Beszélgetés a Jávorka-díjas Csongor Győzővel.- Szeged 5. 37-39.
- Zólyomi, B. /1947/: A kiskundorozsmai Zsombó-erdő. (c. előadása)- Bot. Közl. 44. 85.
- Zombori, I. /1999/: Kétfejű sas és cserkész lilium A szegedi Történeti Gyűjtemény 115 éve.-in.: Zombori, I. -szerk.- Nagy István Emlékkönyv. Szeged. 177-232.

Egyéb forrásmunkák

- 1./ Egyéni munkaprogram bejelentése (III. negyedév).- MFM Adattár 358-1951
- 2./ Jelentés az 1951 évi természettudományi gyűjtőutakra kiutalt összegek felhasználásáról.- MFM Adattár 631/1951
- 3./ Csongor Győző személyi anyaga.- MFM Adattár
- 4./ Személyi hitelek felosztásának módosítása.- MFM Adattár 94/1952
- 5./ Dr. Beretzk Péter főorvos részére tudóspótlék folyósítása.- MFM Adattár 1620-229/1950
- 6./ 162-2Sz-84/1951 sz. Múzeumvezető Kartársnak Szeged.- MFM Adattár 9/1952
- 7./ Fehértó élővilága c. kiállítás tanulmányozása.- MFM Adattár 14-1953
- 8./ Jelentés kiszállítás- ill. gyűjtőútról.- MFM Adattár 332/1954
- 9./ Szakvélemény Czögler Kálmán ny. középisk. tanár, c. igazgató a Móra Ferenc Múzeumnak megvételre felajánlott rovargyűjteményéről.- MFM Adattár ad. 297/1952
- 10./ 863-82/1952. Sz. Móra Ferenc Múzeum Vezetőjének, Szeged. .- MFM Adattár 349/1952
- 11./ Dr. Czögler Kálmán rovargyűjteményének megvásárlása. MFM Adattár 297/1952
- 12./ Leltárnapló jelentése . MFM Adattár 591/1953
- 13./ 863-4252/1953.sz. Móra Ferenc Múzeum Szeged Postafiók 474. MFM Adattár 637/1953
- 14./ Adatszolgáltatás a természettudományi anyag leltározási és nyilvántartási munkáiról.MFM Adattár ad. 637/1953
- 15./ Természettudományi munkálatokra munkaerő kérelem. MFM Adattár 734/1953
- 16./ Kováts István elvtárs tt. csoportvezető, főelőadó Budapest Népművelési Minisztérium Önálló Múzeumi Osztály. MFM Adattár 408/1960

Summary

Dr. Csongor Győző (1915 – 1997)

Csongor Győző was born the 27th of 1915 Szeged, his original name was Viktor Czibula. Many people considered him „the last polyhistor of the city Szeged” and it is true about him without any pejorative meaning of polyhistory. He had very wide interest and did quite a lot of things in his life, but what he did was always well done.

he became the research worker of the Móra Ferenc Múzeum on the 20th February 1952. In the beginning he worked as a research worker of the department of natural science, the from 1956 to 1957 he was the leader of the department of regional history, in 1975 he retired.

He made a survey of the water- bug fauna in the surroundings of Szeged and in the Mid – Tisza basin. he wrote a book about the mysterious life of ephemera together with László Móczár. He made a map of range in the South plain of those earlier neglected species – taxon (Leontodon, orchids, ferns). His botanical researches contributed to getting to know the unique values of nature in Zsombó, Kiskundorozsma, and the former Alsótanya.

As a historian of region he wrote the biography of many scientists and artists who came from Szeged. He wrote a series of articles about the period city of Szeged on the basis of the 18th century handwritten map by Antal Balla.

The most famous florists of Hungary acknowledged his merits by awarding him Jávorka Sándor prize in 1996. Other important prizes he was rewarded with: Silver medal of work (in 1974) silver medal for Szeged (in 1994)

he was also considered as an authority amongst the numismatists. he was the member of the Hungarian Numismatical Association from 1947., and was one of the founders of the Szeged Organisation of Numismatists in 1970. He was the chairman of the Csongrád County Organisation of the Hungarian Numismatists Association between 1978 and 1994. When he resigned he was chosen to be the honorary chairman. He died on the 5th of December 1997.

